

УДК 321:159.953

<http://orcid.org/0000-0002-4993-4264>

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ В МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

О. Зерній, аспірант кафедри філософії ХНПУ імені Г.С. Сковороди

В статті проаналізовано роль історичної пам'яті в мультикультурних суспільствах. Досліджено співвідношення історичної пам'яті та ідентичності як важливих складових в незліченних «війнах пам'яті», що охопили нинішні мультикультурні суспільства. Зроблено висновок щодо необхідності зміщення полюсу вивчення з політичної історії в напрямку соціальної та культурної історії, які в значній мірі примирюють, а не роз'єднують мультикультурні суспільства.

Ключові слова: історична пам'ять, мультикультуралізм, колективна пам'ять, Україна

Соціокультурна ситуація в сучасній Україні характеризується глибоким переосмисленням минулого, зверненням до історичної пам'яті як складової частини свідомості суспільства.

Історична пам'ять в транзитивних суспільствах відіграє амбівалентний характер. З одного боку, формування громадянського суспільства на спільній платформі стає мостом для об'єднання суспільства. З іншого, у разі звернення до контраверсійних питань в суспільстві формується прірва між поколіннями/соціальними групами тощо. Пам'ять залучена в політичну боротьбу, тому нерідко пов'язана з впливом політичного замовлення в формуванні історичних знань при вирішенні конкретних політичних завдань.

Філософський аспект поняття «пам'ять», зазначає, що вона є «живою історичністю буття, животворним духом історії». В. Вашкевич пише: «без пам'яті, яка поєднує в єдине смислове поле сенси минулих подій, матеріальні свідчення історії залишаються поза історичністю буття. Без розуміння цього феномена неможливо осягнути сутність історичної свідомості, її структуру і механізм впливу на людське буття» [1]. Отже, пам'ять здатна поєднувати минуле – сучасне – майбутнє.

Переконливою є думка Марії Феретті, що «пам'ять – це головна структурна складова, що наділяє суспільство уявленнями про власну іден-

тичність, дозволяє йому вписатися в значний проміжок часу, в традицію» [2].

Історіографія аналізу місця та ролі історичної пам'яті в мультикультурному суспільстві різноманітна. Дане питання ставало об'єктом наукових досліджень філософів, політологів, істориків, філологів, соціологів тощо. Поставлену проблему вивчають: Л. Нагорна, Я. Грицак, А. Корж, Ю. Шаповал, І. Гирич, В. Вашкевич, Е. Гобсбаум, Р. Козеллек, П. Нора, П. Рікер, М. Хальбвакс, Н. Яковенко тощо.

Мультикультурність розглядають: Ю. Габермас, А. Гоннет, Ч. Тейлор, Б. Вальденфельс, але переважно у статичі, здебільшого не проаналізовано ролі історичної пам'яті в мультикультурних суспільствах.

Однако, науковці: У. Бек, Е. Гіденс, Е. Левінас, М. Муруяма, Е. Сановські, Ч. Тейлор та інші привертають увагу, що внаслідок локалізації цивілізаційно-культурного розмаїття в одному соціокультурному просторі у соціумі загострюються конфлікти між «Своїм» і «Чужим», активізуються різні форми протистояння за принципом «Ми» – «Вони», виникає загроза поширення таких негативних соціальних явищ, як ксенофобія, расизм, що створює розломи в історичній пам'яті.

Мета дослідження – проаналізувати місце історичної пам'яті в багатокультурних суспільствах.

Одним із основних аспектів розгортання історичного пізнання в мультикультурному суспільстві стає проблема конструювання історичної пам'яті. Науковці виділяють її різні назви/види: «колективна пам'ять», «публічна пам'ять», «соціальна пам'ять», «дифузна пам'ять».

М. Хальбвакс у роботі «Колективна пам'ять» розглядає індивідуальну пам'ять як пам'ять короткочасну, що помирає разом з людиною. Навпаки, на думку дослідника, історична пам'ять є пам'яттю довготривалою, разом з іншими видами колективної пам'яті (соціальна, культурна, політична, офіційна, сімейна та ін.) живе в пам'яті поколінь людей, безперервно трансформуючись. Завдяки тому, що про неї повсякчас дбають спеціальні державні інститути та громадські організації [3].

Історична пам'ять і ідентичність – концептуальні інструменти в незліченних «війнах пам'яті», що охопили сучасні мультикультурні суспільства. Кожна етносоціальна група, що проживає в будь-якій державі, має свою культуру, яка збагачує та урізноманітнює національну. Про Україну також цілком правомірно і доцільно говорити не лише як про поліетнічну державу, а й як про мультикультурну. Як свідчить досвід останніх десятиріч, незбалансована політика у відношенні малочисельних націй, їх культурних особливостей веде до значних соціальних деформацій, що несе помітні негативні наслідки для суспільства в формуванні історичної пам'яті.

У січні 2018 року Георгій Касьянов – історик, професор, завідувач відділу новітньої історії та політики НАН України – виступив в Інституті Кеннана при Міжнародному центрі ім. Вудро Вільсона у Вашингтон із лекцією «Минуле як пролог: політика та історична пам'ять в Україні». Зокрема, зазначив, що історична політика в Україні позначена передусім конфліктом між двома наративами колективної пам'яті: 1) національним / націоналістичним; та 2) радянським або радянсько-ностальгічним. Об'єднання «національного» і «націоналістичного» наративів в одну групу дослідник пояснює фактом того, що українські праві консерватори або праворадикали пропагують не просто національний, а саме націоналістичний історичний наратив.

Професор Касьянов звернув увагу на наступні тренди і тенденції в політиці пам'яті та історичній політиці України:

- Переписування або «ре-дизайн» української історії для формування власної ідентичності;
- Боротьба з «так званим тоталітарним минулим»;
- Пошук «так званої історичної правди та історичної справедливості»;
- Використання минулого та зловживання ним у політичних цілях;
- Звернення до минулого кожного разу, коли в Україні складається складна ситуація в економіці, культурі, соціальній сфері і т. д.

- Масштабне залучення «непрофільних» державних інституцій до реалізації історичної політики, наприклад використання судової гілки влади – від місцевих до Конституційного суду – до вирішення справ, пов'язаних з політикою пам'яті;
- Створення спеціалізованих інституцій для розробки і реалізації історичної політики;
- Провокування політикою пам'яті конфліктів всередині України та на міжнародному рівні [4].

У мультикультурному суспільстві продуктивною відповіддю на виклики часу може стати відображення тієї реальності, що індивіди мають не одну, а декілька ідентичностей, що культурне розмаїття слід вітати, що воно збагачує, а не послаблює і що сприяння єдності і почуття національної ідентичності в середині країни не означає, що її громадяни мають ігнорувати свої різноманітні культурні, релігійні, етнічні, соціальні та інші ідентичності. Прикладом цього є зважена політика в США щодо політики історичної пам'яті, де головним є формування політичної нації.

В мультикультурних країнах Балтії, навпаки, панує етнічний націоналізм, який справляє помітний вплив в тому числі на формування історичної пам'яті. Так, для колективної пам'яті балтійських народів Друга світова війна є місцем розлому між двома «спільнотами пам'яті». По – перше, це, переважно, російськомовне співтовариство пам'яті, для якого цінністю є спадщина Великої Вітчизняної війни з ключовою ідеєю про вигнання зовнішнього ворога. По – друге, це здебільшого естонськомовне співтовариство пам'яті, для якого значущим є спадок естонської визвольної війни з головною тезою про священну боротьбу естонського народу за свободу проти Радянського Союзу разом з нацистами. Як зазначає директор Інституту історії Таллінського університету Магнус Ільмарв «спори про історичну пам'ять є однією з головних перешкод на шляху формування єдиної політичної нації в Естонії» [5].

Отже, історична пам'ять все частіше використовується для інтерпретації реальності. Пригадування в мультикультурних суспільствах може відкрити старі рани та відродити поділи певної частини суспільства. З іншого боку, періоди інтервенцій, слави та володарювання можуть бути вразливими, оскільки вони дозволяють схарактеризувати ставлення до сусідів, яке не сприятиме толерантності і миру. Зростання націоналізму в мультикультурних суспільствах на засадах міфологізації історичної пам'яті пов'язане з таким проявом, як етноцентризм. Етноцентризм визначається як схильність і намагання людини оцінювати всі життєві і культурні явища крізь призму своєї етнічної групи, яка є критерієм найдосконалішого у всіх відношеннях. Наслідком стає поширення проявів «мультикультурної сліпоти» та мікроконфліктів на міжетнічному ґрунті.

Література

1. Вашкевич В. М. Феномен історичної пам'яті [Електронний ресурс] / В. М. Вашкевич.– Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Gileya/2009_18/Gileya18/F1.pdf.
2. Феретти М. Расстройство памяти. [Електронний ресурс]// Режим доступу: <http://polit.ru/article/2002/11/20/474876/>
3. Хальбвакс М. Коллективная и историческая память//Неприкосновенный запас – 2005. - № 2/3. - С. 8- 27
4. Касьянов Г. Минуле як пролог: політика та історична пам'ять в Україні». [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://kennankyiv.org/2018/02/08/kasianov_whats-past-is-prologue/
5. Магнус Льямьярв [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.rubaltic.ru/article/kultura-i-istoriya/istorik-obshchestvo-s-konfliktnoy-istoricheskoy-pamyatyu-neustoychivo180613/>

ИСТОРИЧЕСКАЯ ПАМЯТЬ В МУЛЬТИКУЛЬТУРНОМ ОБЩЕСТВЕ

А. Зерний

В статье проанализирована роль исторической памяти в мультикультурных обществах. Исследовано соотношение исторической памяти и идентичности как важных составляющих в бесчисленных «войнах памяти», охвативших нынешние мультикультурного общества. Сделан вывод о необходимости смещения полюса изучения с политической истории в направлении социальной и культурной истории, которые в значительной степени примиряют, а не разъединяют мультикультурные общества.

Ключевые слова: историческая память, мультикультурализм, коллективная память, Украина

HISTORICAL MEMORY IN A MULTICULTURAL SOCIETY

A. Zerniy

The article analyzes the role of historical memory in multicultural societies. Historical memory in transitive societies plays an ambivalent character. On the one hand, the formation of civil society on a common platform becomes a bridge for the unification of society. On the other hand, in the case of addressing controversial issues in society, an intergenerational / social group gap is formed. Memory is involved in the political struggle, therefore, it is often associated with the influence of the political order in shaping historical knowledge in solving specific political problems.

The relationship between historical memory and identity as an important component in the countless "memory wars" that has embraced present-day multicultural societies is researched. It is concluded that there is a need to shift the field of study from political history into the direction of social and cultural history, which largely reconcile rather than disconnect multicultural societies.

Historical memory is increasingly used to interpret reality. Reminiscences in multicultural societies can open old wounds and revive divisions of a certain part of society. On the other hand, the periods of intervention, glory and rule can be vulnerable, since they allow us to characterize the attitude towards neighbors, which will not promote tolerance and peace. The growth of nationalism in multicultural societies on the basis of the mythologization of historical memory is associated with such manifestation as ethnocentrism. Ethnocentrism is defined as the tendency and endeavor of man to evaluate all life and cultural phenomena through the prism of his ethnic group, which is the criterion of the most perfect in all respects. As a consequence, the spread of manifestations of "multicultural blindness" and micro-conflicts on an inter-ethnic basis are becoming

Key words: historical memory, multiculturalism, collective memory, Ukraine.